

Triglavske cvetke

TONE VRABER

Težko bi še kje našli na tako majhnem ozemlju, kot je Slovenija, tako mnogovrstno rastlinsko odejo. Nižinski in višinski gozdovi, barja in močvirja, kraške košenice in kamenišča, vlažne soteske in sončna dolomitna pobočja, alpske trate in skale, melišča v gorah in ob morju, najraznovrstnejša geološka podlaga, podnebne razlike od morja do najvišjih vrhov, vse to in dejstvo, da se prav na našem ozemlju stikajo mnoga florna območja, oblikuje domače rastlinstvo v njegovem bogastvu in pestrosti.

Bogastvo naše flore je bilo vzrok, da so se začeli botaniki že zelo zgodaj ukvarjati z njenim proučevanjem. Prvi raziskovalci so bili tujci, vendar smo dobili že zgodaj tudi odlične domače poznavalce slovenskega, posebno kranjskega rastlinstva (Franc Hladnik). Najslavnejši botaniki, ki so delovali pri nas v klasični dobi botanike, so bili Scopoli, Wulfen in Hacquet. Scopoli je v dveh izdajah dela »Flora carniolica« (1760 in 1772) odkril botaničnemu svetu kranjsko rastlinstvo. To delo je bilo prvo te vrste v tedanjem avstrijskem cesarstvu. Wulfen se je ukvarjal predvsem z rastlinstvom Koroške (Flora norica phanerogama 1858). Našo alpsko floro je raziskoval zdravnik in naravoslovec Baltazar Hacquet. Kot odkrivatelja in poznavalca naših gora nam ga je v lepi monografiji predstavil Josip Wester (1954).

Hacquet je v času svojega delovanja na Kranjskem prehodil velike dele slovenske zemlje. Na potovanjih se je zanimal za kamenine, živalstvo, ljudske šege ter noše in ne nazadnje za rastlinstvo. Da bi sestavil litološko karto Julijskih Alp, jih je prehodil po dolgem in počez. Botanična opazovanja na teh potovanjih je zbral v latinsko pisani knjigi »Plantae alpinae Carnioliae«, ki je izšla na Dunaju l. 1782. Ker je bil edini botanik, ki je razen Scopolija hodil po teh krajih, je našel več do tedaj nepoznanih rastlin. Štiri od njih je imenoval po Triglavu, na katerega se je kot drugi in tretji povzpел.

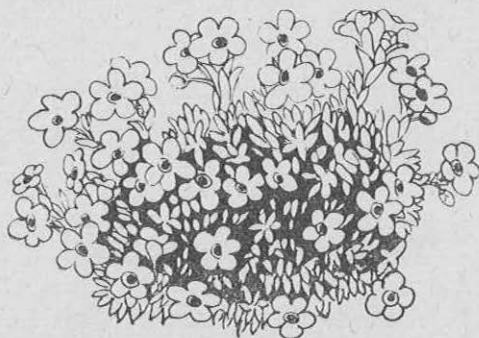
Planince, ki hodijo mimo njih, razveseljujejo z živimi barvami in jih spominjajo na moža, ki jih je odkril botaničnemu svetu. Moj namen je opisati te štiri rastline.

Triglavska roža ali blesteči peteroprstniki (*Potentilla nitida* Torner, *P. terglouensis** Hacquet. sl. 1) je med njimi že zaradi pravljice o Zlatorogu najbolj znana. Je pritličen polgrmiček, ki raste v grušču in skalnih razpokah naših najvišjih vrhov ter se razrašča v obsežne blazine. Štejemo jo v družino rožnic. V tleh je zasidrana z debelo, olesenelo in razraslo koreniko, iz katere poganjajo do 5 cm visoka stebelca s trojnatimi listi. Sestavljeni so iz treh narobejajčastih ali ozkoklinastih lističev, ki so na koncu navadno trizobi. Steblo in listi so pokriti z blestečimi belosvilnatimi dlakami, ki jih varujejo pred premočnim izhlapevanjem. Tako ima vsa rastlina srebrn videz, čigar lepoto

* Hacquet piše Triglav po bohinjski izgovarjati Terglou.

Sl. 1 Triglavská roža

Sl. 2 Triglavská neboglasnica

še povečajo veliki živoroznati cveti, ki se razcvetijo na koncu vsakega stebela. Triglavská roža cveti v juliju in avgustu, posamezne cvete pa najdemo še konec septembra. Večkrat ima triglavská roža tudi bele cvete, tako da jo nepoznavalec lahko zamenja s podobnim belocvetnim Clusijevim peteroprstnikom (*Potentilla Clusiana* Torner), ki raste na enakih mestih, se pa že po peternatih, nesvilnatih listih zanesljivo loči od nje.

Triglavská roža je endemična v skrajnem severnem delu Apeninov in v Južnih Apneniških Alpah. V zahodni polovici svojega areala raste v Morskih, Dauphinéjskih in Savojskih Alpah. Dalje se pojavlja zopet vzhodno od Komškega jezera in sega do reke Adiže. Ponovno jo najdemo v Pusterski dolini, od koder sega čez Karnijske in Ziljske Alpe v Karavanke in Kamniške Alpe z najbolj vzhodnim nahajališčem na Grintovcu. Raztrganost rastnega ozemlja triglavške rože ima svoj vzrok v ledeni dobi, ki jo je uničila na vmesnih bivališčih, in v njeni navezanosti na apneno podlago.

V Julijskih Alpah je pogostna in raste v triglavski, škrlatiški, razorski, jalovski, kaninski in krnski skupini. V Karavankah jo najdemo na Kepi, v Kamniških Alpah pa na Storžiču in na Grintovcu. Navadno ne sega pod 2000 m. Na planini Krstenici nad Bohinjem sem jo našel izjemoma že v višini 1700 m. v »plemeniti«¹ družbi pekoče koprive, lisaste mrtve koprive in enoletne latovke.

Še izrazitejša visokogorska rastlina je triglavská neboglasnica (*Eritrichum nanum* (Amann) Schrader, *Myosotis terglouensis* Hacquet) iz družine srhkolistnic (sl. 2). Podobna je spominčici (*Myosotis*), od katere pa se loči predvsem po blazinasti pritlični rasti. V skalne razpoke se pritrja z razvejeno lesnato koreniko. Iz nje rastejo do 3 cm visoka stebelca, ki so združena v gosto stisnjeno oblo blazinico. Listi na stebelcih so majhni, ozkolopatičasti in na gosto posejani z belimi dlakami. Cveti so nebesnomodri (ime!), z živorumenimi goltnimi luskami in belo venčno cevjo. Pojavljajo se v avgustu.

Triglavská neboglasnica je arktično-alpska vrsta, saj uspeva na Kamčatki, v Sibiriji in na Uralu, od koder je med ledeno dobo pripotovala čez Karpate v Alpe. V Zahodnih in Centralnih Alpah raste na silikatni kristalinski podlagi, v Dolomitih in Jugovzhodnih Alpah pa na apnencu. V naših Alpah se pojavlja nekoliko redkeje kot triglavská roža, raste pa v Julijskih, Grintovcih in Karavankah.

Prvotno Hacquetovo znanstveno ime je obdržal triglavski svišč (*Gentiana terglouensis* Hacquet, sl. 3). Za svoje prebivališče si izbira droban,

Sl. 3 Triglavski svišč

Sl. 4 Triglavski dimek

že ustaljen grušč in skalovite nizkotravnate alpske trate. Blazinice triglavskega svišča so sestavljene iz posameznih gostoolistanih poganjkov. Lističi so jajčasti in se značilno strehasto krijejo, po čemer ga lahko na prvi pogled ločimo od številnih drugih zastopnikov rodu *Gentiana* v naših Alpah. Iz listne rožice se dvigajo posamezni, zelo kratkocepljati cveti, ki so temnomodri in podobni cvetom spomladanskega svišča (*Gentiana verna*). Vsa rastlina je visoka ca. 5 cm. Sorodni pritlikavi svišč (*Gentiana pumila*) raste večinoma po bolj travnatih in vlažnejših krajih v Alpah in ima ozkosuličaste liste, ki se ne krijejo.

Triglavski svišč uspeva v višini 1900—2700 m. Njegov areal je omejen na Wallis, Tessin in na Jugovzhodne Apneniške Alpe. Pri nas ga najdemo razmeroma pogosto v Grintovcih, Karavankah in Julijcih.

Tipičen endemit Vzhodnih Apneniških Alp je tudi triglavski dimek (*Crepis terglouensis* [Hacq.] Kerner, *Leontodon terglouensis* Hacq., sl. 4). Vezan je na apnenec in je v Severnih Apneniških Alpah (Dachstein, Allgäu, Berchtesgaden itd.) pogosten, v Švici se pojavlja le posamič, v Južnih Apneniških Alpah pa raztreseno v Dolomitih in v Sloveniji. Naseljuje ustaljen, drobnejši grušč na južnih in na jugovzhodnih pobočjih Triglava proti Mišeljki dolini in Zg. Krmi. V Grintovcih je znan samo s Skute, kjer ga je našel R. Justin.

Planinci, ki hodijo na Triglav v poznem poletju (avgust, september) mimo »Planike«, ga prav lahko spoznajo. V grušču se ukoreninja s kratko koreniko. Nizko steblo je pokončno, navadno enocvetno ter pod koški odebeljeno in črnodlakavo. Škrbinasti listi so zbrani v pritlični rožici. Cveti se združujejo v velike koške, ki so po grobi primerjavi najbolj podobni regratovim. So zlatorumeni in skoraj dvakrat daljši od črnodlakavih ovojkovih listov. Po teh znakih se triglavski dimek uvršča v družino košarnic.

Ko smo se tako seznanili s »triglavskimi« cvetkami, bi rad še obnovil mlajšim že nepoznano zgodbo rastline, ki jo je Hacquet imenoval *Scabiosa trenta*, po Trenti, kjer jo je našel. Njenemu opisu je dodal tudi sliko. Čeprav so »trentarski grintavec« za njim iskali mnogi botaniki, ga ni nihče več našel. Tržaški botanik Tommasini je opozoril Kugyja na to uganko, upajoč, da bo imel mnogoobetajoči mladi ljubitelj rastlin in gora morda več uspeha. Svoje iskanje Kugy opisuje v posebnem poglavju knjige »Iz mojega življenja v gorah«. To poglavje z naslovom »*Scabiosa trenta*« je eden najlepših opisov mladostnega iskanja in hrepenenja, kar jih imamo v književnosti. Kugy je prehodil vse Julijce, večkrat je mislil, da je že rešil »kraljično iz stoletnega sna«, pa je bil končno vedno razočaran.

Pozneje je botanik Kerner dokazal, da je Hacquetova *Scabiosa trenta* identična s kraškim grintavcem *Cephalaria leucantha* (L.) Schrad., ki na Krasu ni redek. Hacquet je našel le nekaj primerkov, ki so zaradi višje lege nekoliko spremenili svojo obliko.

Trentske lepote Kugy ni našel, odkril pa je lepoto naših gora, ki ga niso nikoli več spustile iz svojega objema.

Na Triglavu čudovito rde Zlatorogove cvetke — triglavske rože, poleg njih odseva nebesna modrina v cvetih neboglasnic, sonce se blešči v zlatorumenih cvetovih dimka in v nasičeni modrini žare svišči v trajen spomenik prvemu raziskovalcu naših Alp — Baltazarju Hacquetu.

ANTON SVETINA

Triglav — simbol starih kranjskih grbov

»Na griču stolp, na stolpu zmaj, tako bi se na kratko glasil odgovor na vprašanje, kaj predstavlja podoba na pečatu oziroma v grbu mesta Ljubljane«. S temi besedami začenja akademik Milko Kos razpravo o »pečatu in grbu mesta Ljubljane« ter v nadaljevanju razprave dokazuje, da je Ljubljana imela prvotno pečat, na katerem sta obzidje in stolp plavala prosto v prostoru in nista bila, kot na kasnejših in na pečatu, ki je danes v rabi, postavljena na grič ali na gričevnato vzpetino. Nastanek tega starejšega pečata pa spada že v dobo, ko so na mestnih pečatih starejši način prostega »plavanja« mestnega obzidja in stolpov v prostoru že opuščali in arhitekturo začeli postavljati na gričevnato, skalnato ali kako drugo »pokrajinsko« podlago. V sredini 15. stoletja so stari ljubljanski pečat nadomestili z novim, ki ga je šteti že za grb mesta Ljubljane. Bistvena novost proti prejšnjemu pečatu je ta, da stoji obzidje s stolpom na gričevnati podlagi in da je vse skupaj vključeno v spodaj zaokroženi ščit.¹

Če natančneje pogledamo to gričevnato podlago ljubljanskega mestnega grba oziroma ščita, opazimo, da obstaja ta podlaga iz treh vrhov, katerih srednji je višji od obeh stranskih. To nam kaže že odtis večjega ljubljanskega pečata iz 15. stoletja, ki je hranjen v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani, še bolj natančno pa nam to prikazujejo slika ljubljanskega grba na naslovnem listu Vramčeve kronike iz leta 1578 (v Univerzitetni knjižnici v Ljubljani), relief ljubljanskega grba iz 15. stoletja, vzidan v desno stran presbiterija

¹ Milko Kos, Pečat in grb mesta Ljubljane, Zbornik za umetnostno zgodovino letnik XIX, zvezek 12.